

<https://helda.helsinki.fi>

The Cognitive Science of Religion : A Methodological Introduction to Key Empirical Studies [Book review]

Launonen, Lari

2019-12-13

Launonen , L 2019 , ' The Cognitive Science of Religion : A Methodological Introduction to Key Empirical Studies [Book review] ' , Religion, Brain & Behavior . <https://doi.org/10.1080/2153599X.2019.1697963>

<http://hdl.handle.net/10138/325777>

<https://doi.org/10.1080/2153599X.2019.1697963>

---

unspecified

acceptedVersion

Downloaded from Helda, University of Helsinki institutional repository.

This is an electronic reprint of the original article.

This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Please cite the original version.

D. Jason Slone & William W. McCorkle Jr. (toim.)

The Cognitive Science of Religion. Methodological Introduction to Key Empirical Studies. London: Bloomsbury 2019. 294 s.

Kognitiivinen uskonnontutkimus on sotkuinen kenttä. Tieteenalaan tutustuvan voi olla vaikea hahmottaa tutkimuksen keskeisiä hypoteeseja, metodeja, tuloksia ja rajoja. Hämäräksi jää helposti sekin, miten vaihteleva empiirinen tuki eri teorioilla on. Tämä kirja luo valoa hämärään. Teos on metodologinen johdatus kognitiivisen uskontotieteen kokeelliseen perustaan. Kaksikymmentäkolme lukua esittelee kukin yhden ”avaintutkimuksen” viimeisten 25 vuoden ajalta.

Teoksessa on panostettu pedagogisuuteen. Lukujen otsikot ovat kysymysmuodossa: ”Miksi näemme yliluonnollisia merkkejä luonnollisissa tapahtumissa?; ”Laskevatko rituaalit stressiä sodan aikana?; ”Miten ihmiset ymmärtävät persoonan identiteetin säilymisen reinkarnaatiossa?”. Jokainen luku tiivistää ensin kyseisen aiheen tutkimushistoriaa. Sitten selitetään millaista tietoa kyseisellä tutkimuksella haettiin ja miksi, miten se tehtiin, millaisia tuloksia saatiin ja mitä merkitystä niillä on. Luvut ovat ikään kuin kansantajuisia rautalankaversioita tieteellisistä artikkeleista.

Monet kirjoittajista avaavat myös omaa polkuaan tutkijana, miten he kiinnostuivat aiheistansa, tutkimukseen johtaneita arvauksiaan ja virheitäänkin. Kiinnostavia ovat myös erilaiset koeasetelmat, joiden kehittäminen on oma taiteenlajinsa. Mieleen voi jäädä esimerkiksi Dimitris Xygalatasin kuvaus Mauritiuksella toteutetusta kenttätutkimuksesta, jossa testattiin uskonnollisen ympäristön vaikutusta altruistiseen käytökseen, jota mitattiin rahanjakopelillä. Hän tarvitsi samanaikaisesti käyttöönsä sekä tyhjän hindutemppelin, joissa ei olisi muita kuin kokeeseen osallistuvat, että kontrolliryhmälle sekulaarin ympäristön (ravintolan). Ravintolan omistaja oli valmis antamaan paikan käyttöön lounaan ja päivällisen välissä, eli tutkimukseen oli aikaa kolme tuntia per päivä. 62 koehenkilöä värvättiin paikallisista yhteisöistä paikallisten tutkimusavustajien avulla.

Kirja luo tietysti hyvän läpileikkauksen tutkimuksen nykytilaan. Kognitiivisen uskontotieteen varhaisiin teorioihin kuuluu muun muassa Lawsonin ja McCauleyn hypoteesi rituaalien toimintalogiikasta. Hypoteesin mukaan rituaalit, joiden tehon katsotaan perustuvan rituaalin *suorittajan* (papin, rabbin, imaamin) jumalalliseen mandaattiin (joka taas juontaa juurensa itse jumalan suorittamaan rituaaliin), katsotaan teholtaan pysyviksi (niitä ei toisteta) ja peruuttamattomiksi. Tällaisia rituaaleja ovat esimerkiksi kaste, hääseremonia, *bar mitzvah* tai vaikkapa hindulainen *upanaya*. Sen sijaan ehtoollisen kaltaisia rituaaleja, joiden teho perustuu rituaalissa käytetyn *instrumentin* (kuten leivän ja viinin) pyhyyteen, pidetään teholtaan väliaikaisena ja sitä toistetaan usein. Brian Malley esittelee eri uskontojen edustajien parissa tehtyä tutkimusta, joka hänen mukaansa tukee Lawsonin ja McCauleyn hypoteesia ”ällistyttävän hyvin”.

Sen sijaan Pascal Boyerin minimaalisen intuitionvastaisuuden teorian suosio on viime vuosina hiipunut, vaikka se oli pitkään kognitiivisen uskontotieteen lippulaiva. Teorian mukaan laajalle leviävät uskonnolliset ideat ovat minimaalisesti intuitionvastaisia. Idea kuten ruumiiton persoona tai tunteellinen kivi on helpommin muistettava kuin puhtaasti intuitiivinen idea (ruumiillinen persoona tai tunteeton kivi) tai maksimaalisesti intuitionvastainen idea (ei-materiaalinen ja tunteellinen kivi). Kirjassa esiteltyjen tutkimusten perusteella teorian empiirinen tuki ei päätä huimaa. Michaela Porubanovan tutkimuksessa minimaalisesti intuitionvastaiset ideat muistettiin välittömästi huonommin ja kahden viikon jälkeen vain hieman paremmin kuin puhtaan intuitiiviset ideat. Minimaalisesti intuitionvastaiset toimijat (kuten jumalat,

kummitukset, zombiet) tosin muistettiin paljon paremmin kuin objektit. Joka tapauksessa minimaalinen intuitionvastaisuus selittää uskonnon yleismaailmallisuutta hyvin vähän.

Lähivuosina suosituksi noussut teoreettinen synteesi uskonnon kulttuurirevoluutiosta koskee uskoa ”Suuriin Jumaliin” (Big Gods). Teorian sisällyttäminen osaksi kognitiivista uskontotiedettä on hieman yllättävää; teorian edustajat itse usein käsittelevät kognitiivista uskontotiedettä vain pienenä osana synteesiään. Teorian ytimessä on väite, että monoteismeille tyypillinen jumalausko on luonut perustan suurten ihmisryhmien sisäiselle yhteistyölle ja siten yhteiskuntien syntyemiselle. Teorian väitetään ratkaisevan evoluutioteoreettinen ongelman, joka koskee suurten ryhmien yhteistyön ylläpitoa. Vaikka yhteistyö on edullista ryhmän kannalta, yksilön näkökulmasta ”vapaamatkustaminen” (yhteistyön eduista hyötyminen mutta yhteistyöstä pidättäytyminen) on hyödyllisintä. Satojen ihmisten ryhmä mahdollistaa anonyymiyden, joten niissä helppo elää siivellä jäämättä kiinni. Big Gods -teorian mukaan Suurten Jumalien on uskottu tarkkailevan ihmisten moraalia ja rankaisevan väärintekijöitä. Yhteinen jumalausko on ehkäissyt vapaamatkustamisen houkutusta. Uskon ilmaisu ”uskottavilla” rituaaleilla on vahvistanut ihmisten keskinäistä luottamusta ja yhteistyötä.

Monet kirjassa esitellyt tutkimustulokset antavat tukea teorialle. Esimerkiksi Richard Sosis on osoittanut, että kibbutzeissa asuvat, yhteisiä rukoushetkiä päivittäin harjoittavat ortodoksijuutalaismiehet jakavat rahapotistaan toisilleen enemmän kuin ei-uskonnollisten kibbutzien jäsenet tai saman kibbutzin naiset (jotka eivät vastaavasti rukoile yhdessä). Xygalatasin tutkimus Mauritiuksella kertoo fyysistä kipua aiheuttavien rituaalien kyvystä tuottaa sosiaalista koheesiota myös niiden osalta, jotka vain seuraavat rituaalia. Azim Shariffin työryhmä taas on selvittänyt *priming*-tutkimuksessaan, että moraalia valvovan Jumalan ajattelu laskee ihmisten halukkuutta itse rangaista kolmatta osapuolta väärinteosta (joka viestii luottamuksesta siihen, että Jumala hoitaa rankaisemisen). Vaikka ”Suurten Jumalien” hypoteesi on kirjan ilmestymisen jälkeen ottanut takapakkia, rituaalien merkitys yhteiskuntien kulttuurirevoluution taustalla on korostunut entisestään.

Kirja toimii hyvin johdantoteoksena kognitiiviseen uskontotieteeseen ja sellaiseksi se on tarkoitettukin. Ihmisten uskonnollisia intuitioita selittävän evoluutiotarinoinnin sijasta painotus on kokeelliseen tutkimukseen perustuvalla evidenssillä. Teos löytää varmasti tiensä oppikirjaksi.

Lari Launonen
(teol. maisteri)